

CRÍTQUES LLIBRES

NARRATIVA

La nostàlgia en el punt de mira

Quatre títols coincideixen a explorar aquest tipus d'enyorança del passat sobrevinguda per diferents motius, entre ells la guerra, la desforestació o l'emergència climàtica

La solastàlgia, terme encunyat per Glenn Albrecht, és descrita com una emoció típica de l'Antropocè. ALICIA LLOP

PER GEORGINA SOLÀ

Tira endavant, vola, treballa, estalvia, corre, vola. Si pares de pedalar, cauràs". "T'has de mantenir sempre activa, si vols sobreviure. [...] Viu el present i l'lestos." La primera frase és el mantra heretat de la mare que la protagonista de *Contra la nostàlgia*, de Maria Canelles Trabal, assumeix com a divisa de supervivència. La segona, promulgada per psiquiatres, terapeutes i pel cercle íntim de relacions, compleix la mateixa funció per a la narradora de *Solastàlgia*, d'Ada Castells. Cinc mesos de diferència separen aquestes dues novel·les que posen un tipus de dolor, el del

retorn i el de la Terra en vies de destrucció, en el punt de mira des del títol.

En l'obra de Canelles, una dona que viu físicament lluny de la família repassa el temps de tornar-hi en ocasió de la mort de la mare, el camí que ha hagut de fer per separar-se de la seva presència sobredimensionada i de les seves dues germanes. És també la proesa de fer dels records la matèria de l'escriptura al mateix temps que es lliura una batalla contra la nostàlgia i explicar com s'aconsegueix, al preu de què. Castells, en canvi, mesura els contorns d'aquest sentiment agut que es desperta cada vegada que es presenta una possible última vegada com a conseqüència d'una inundació

de bona part dels barris de Barcelona causada per la pujada del nivell del mar. *Solastàlgia* és un món dividit entre "els qui no miren" i "els qui ja ens estem quedant cecs" de tant mirar el col·lapse, que comporta la consciència de les primeres renúncies urgents. En les dues, les protagonistes malden per escriure encara que sigui un fracàs constant, i aquesta és la seva arma, perquè la nostàlgia i la solastàlgia perdin l'arrel grega que les submergiria en un dolor que defugen com a condició per a la vida.

Un mes després de la publicació de *Solastàlgia*, Tigre de Paper ha publicat en català *Les hores han perdut el rellotge. Les polítiques de la nostàlgia*, un

llarg assaig de Grafton Tanner, amb un marc molt sensiblement nord-americà, en què la solastàlgia —terme encunyat pel filòsof Glenn Albrecht quan estudiava les reaccions de la població indígena australiana davant de l'acció devastadora de les empreses mineres en el territori— és tractada com un tipus de nostàlgia que sobrevé sense que ningú se n'hagi anat de casa, ni ningú trobi a faltar un temps passat: "el que enyoraven era casa seva com era abans". El motiu pot ser "la guerra, el terrorisme, la desforestació, la mineria, la ràpida transformació institucional i la gentrificació dels barris antics de les ciutats". Tanner identifica la solastàlgia com "una emoció típica de l'antropocè", amb potencial de resistència, que conviu amb la instrumentalització de la nostàlgia que fa el neoliberalisme quan la converteix en una indústria o en un mecanisme de desmobilització cultural i política, que, en paraules de Bifo Berardi, "cancel·la el futur", impedeix l'audàcia artística i presenta el capitalisme com un sistema sense alternativa. A aquesta coincidència editorial, s'hi afegeix Virus, amb la publicació de *Realisme capitalista. No hi ha alternativa?*, de Mark Fisher, que explora aquest fenomen.

Tanner fa un retrat de la nostàlgia des de tots els prismes per demostrar el bucle pervers que Alastair Bonnett, convocat per l'autor de l'assaig, descriu així: "El capitalisme produeix [...] nostàlgia, alhora que la nostàlgia ofereix una compensació pel —o un refugi del— capitalisme". La nostàlgia és un sentiment que sovint deforma el passat, idealitzant-lo, traient-ne les punxes, les ombres, els mals i les injustícies; per tant, és una arma política poderosa i perillosa a parts iguals; la nostàlgia és també, com apunta Tanner, "una abstracció emocional de la seguretat física", una idea de casa, que si es corromp, si "és envaïda per la realitat exterior, aleshores ja no queda lloc on poder tornar".

La protagonista de *Contra la nostàlgia* diu: "Mai he sentit nostàlgia. No sabia on tornar", en un viatge cap al que, sent allà on va néixer i créixer, no ha fet mai funció de casa. Per nostàlgia, diu un personatge de Tarkovski, es pot cremar la casa de l'amo que et fa ser lluny de la teva per treballar. La nostàlgia és candent: es tracta de jugar amb el foc sense cremar-s'hi, ni sols ni junts.

Contra la nostàlgia
Maria Canelles Trabal
Angle Editorial, 2022.
253 pàgines
18,50 euros

Solastàlgia
Ada Castells
L'Altra Editorial, 2023.
205 pàgines
18,90 euros

Les hores han perdut el rellotge. Les polítiques de la nostàlgia
Grafton Tanner
Traducció de Miquel Sorribas.
Tigre de Paper, 2023.
269 pàgines
20,50 euros

Realisme capitalista. No hi ha alternativa?
Mark Fisher
Traducció de Pablo Romero Noguera.
Virus Editorial, 2022.
158 pàgines
12 euros

HISTÒRIA

Ressuscitats per a una segona vida

PER MANEL GARCIA

Martín Almagro Basch, director del Museu Arqueològic de Barcelona i de les excavacions d'Empúries l'any 1942, recordava als presoners que treballaven a les ruïnes de l'antiga ciutat grega que amb els seus pics i pales revivien el que moria, l'ànima de la seva pàtria, que treballaven per Espanya. Aquesta arenga marcial i patriòtica ens transporta vuitanta anys enrere i rememora, entre el blau de l'aigua de l'Escala, el verd dels aiguamolls i el gris de l'Espanya franquista de postguerra, una història de repressió en un jaciment arqueològic. No eren soldats i patriotes desenterrant el passat, sinó presoners víctimes dels treballs forçats que van nodrir els batallons 71 i 46 a Empúries entre els anys 1940 i 1942.

Deia Jules Michelet que la tasca de l'historiador és la de ser l'administrador del patrimoni dels difunts, d'exhumar i ressuscitar les glòries desheretades de la història. El ma-

teix compromís pot ser assumit per l'arqueòleg veient en els jaciments una estructura viva, un lloc de memòria i de desmemòria que se serveix de l'arqueologia per aclamar els oblidats de la història per a una segona vida. Francisco Gracia Alonso, catedràtic de Prehistòria de la Universitat de Barcelona, ha fet del deure de donar una segona vida als difunts i a les seves creacions un imperatiu categòric, el de posar noms i cognoms a víctimes i victimaris. Avesat a l'estudi de l'arqueologia del conflicte i la història de la historiografia arqueològica, ha desenvolupat una prolífica línia d'investigació sobre les construccions i invencions identitàries a través dels llocs de memòria, així com sobre les polítiques de memòria i oblit sobre el present i el futur del passat. Són múltiples els seus treballs sobre la construcció del nacionalisme català mitjançant el patrimoni o sobre els usos i abusos ideològics de l'arqueologia durant el franquisme.

El cas d'Empúries és certament privilegiat. Si des de Prat de la Riba es van voler vincular els orígens de Catalunya a la cultura hel·lèna, el discurs acadèmic franquista va voler descatalanitzar la interpretació de les restes emporitanes i vincular l'essència d'Espanya a la romanització i el cristianisme. Amb Pere Bosch i Gimpera a l'exili mexicà, Almagro Basch va assumir la direcció del Museu Arqueològic de Barcelona, la càtedra de Prehistòria de Bosch i Gimpera i les excavacions d'Empúries. Falangista i publicista convençut del nou règim, va fer servir els seus contactes a la cúpula militar per obtenir mà d'obra de presoners, anomenats eufemísticament obrers-soldats, una iniciativa aplaudida pel

mateix Josep Pla. Esclaus treballant de franc —el patiment dels quals només despertava compassió i solidaritat entre els habitants de la zona—, més de 500 homes que serien substituïts l'any 1943 per una vintena de soldats de lleua.

Gracia Alonso ha enfilat un relat de memòria colpidor, rigorós i desideològitzat, és a dir, científic. Per l'Empúries de la guerra i la postguerra van passar milicians i simpatitzants del règim, arqueòlegs de negre i roig; des de Caterina Albert i Paradís, Víctor Català, a Francisco Piqueras Cisuelo, presoner del batalló 46 i avi de la ministra socialista Carme Chacón Piqueras, implicada a fons en la restitució de la Unió Militar Democràtica. Però també Salvador Farré i Llop, Josep Duran i Llàcer, Josep Llover i March, Roberto Segura Mata, Lluís Rebull i Miró, Antonio Turón Turón, Benjamín Novau Petit, José Esteruelas Escobedo, i molts d'altres, víctimes que el professor Gracia Alonso ha ressuscitat per a una segona vida, la de la incerta glòria d'un matí d'abril que es va voler silenciar un dia de juliol de 1936.

Esclaus a Empúries

Francisco Gracia Alonso

Edicions de la Universitat de Barcelona, 2022
259 pàgines. 32 euros